Chudoba - od biblických čias po dnes

Anton Fabian

Abstrakt

Porovnanie biblických zásad, zákonov a nariadení týkajúcich sa postojov k chudobným, so súčasnou situáciou vo svete prináša zaujímavé poznatky. Z biblických nariadení vyrastá kresťanská „prednostná“ láska k chudobným uplatňovaná v stredoveku aj v staroveku. Platnosť (alebo omylnosť) súčasných spoločenských a politických teórií o odstránení chudoby verifikuje sám život a dejiny. Chudoba však zostáva.

Kľúčové slová

chudoba, bohatstvo, biblické zákony, hospodársky rozvoj, láska k blížnemu.

Abstract

Comparison of biblical principles, laws and regulations relating to attitudes towards the poor, with the current situation in the world offers interesting lessons. From Biblical Christianity-regulation grows "preferential" love of the poor in the Middle Ages and applied in antiquity. Validity (or fallibility) of contemporary social and political theories on the Elimination of Poverty is verify from life and history. Poverty remains.

Key Words

poverty, wealth, biblical law, economic development, love of neighbor.

Úvod

Reflexia nad otázkou chudoby a bohatstva vyžaduje porozumenie širších súvislostí, spojených s vývojom spoločnosti a jedinca, berúc do úvahy aj náboženské okolnosti, v ktorých sa nachádzal. Slovo „chudoba“ sa už pred dvetisíc rokmi v biblickom slovníku používalo nielen v zmysle materiálnej chudoby (hospodárskej), ale aj kultúrnej a spirituálnej. Mnoho z toho, čo bolo vtedy dnes už nie je. Ale chudoba zostala. Bohužiaľ aj vo vyspelých krajinách dodnes existuje mnohoraká bieda skupín žijúcich na okraji spoločnosti, starých a chorých, obetí konzumizmu a v ešte väčšej miere veľkého počtu utečencov a emigrantov. V rozvojových krajinách sa ukazujú krízy, ktorým sa dá predísť, ak sa včas urobia medzinárodne prijaté opatrenia. Tieto sociálne problémy vznikajú sociálnou nerovnosťou. Je však nesporné, že spravodlivejšími zákonmi by sa problémy spoločného nažívania ľudí mohli znížiť na minimum a paradoxy súčasnej doby – chudoba a bohatstvo by nemuseli byť také rozsiahle.

1. Oblasti, v ktorých sú rozdiely medzi chudobnými a bohatými

Ján Pavol II. v encyklike Solicitudo rei socialis (1987) používa na označenie paradoxov našej doby výraz: priepasť medzi chudobnými a bohatými. Píše: „Hojnosti majetkov a služieb, ktoré majú k dispozícii ľudia v niektorých častiach sveta, nadovšetko v rozvinutom Severe, zodpovedá na Juhu neprípustná zaostalosť, a práve v tejto zemepisno-politickej oblasti žije väčšina ľudského pokolenia... Celkový obraz sveta je rozčarujúci, či sa už berie tak, ako sa javí sám osebe, alebo vo vzťahu k zodpovedajúcim danostiam rozvinutých krajín. Dá sa

vyjadriť slovom "priepasť".... Okrem toho v posledných rokoch sa prejavil nerovnomerný stupeň zrýchlenia, ktorý ešte viac zväčšuje vzdialenosti a prehlbuje priepasť. Tak krajiny na ceste rozvoja, zvlášť tie najchudobnejšie, nachádzajú sa v situácii vážneho zaostávania.“[1]

Je známe, že aj v bohatých krajinách jestvujú pre niektorých ľudí zlé sociálne pomery, dosahujúce až stupeň biedy. Opačne - v menej vyvinutých krajinách nezriedka možno pozorovať výstrednosti egoizmu a okázalého bohatstva, ktoré vyvolávajú pohoršenie.

Oblasti – sektory, v ktorých sú rozdiely medzi chudobnými a bohatými zjavné sú:

- výroba a rozdeľovanie potravín,
- hygiena, zdravotníctvo a ubytovanie, pitná voda,
- pracovné podmienky, zvlášť pre ženy,
- dĺžka života a iné hospodárske a spoločenské javy.

V kultúrnej oblasti ide o:

- analfabetizmus, ťažkosť alebo nemožnosť pristúpiť k vyššiemu vzdelaniu,
- neschopnosť zúčastňovať sa na budovaní vlastného štátu,
- rôzne formy vykorisťovania a útlaku tak sociálneho, politického, ako aj náboženského,
- diskriminácia každého druhu, zvlášť tá, ktorá je založená na rasových rozdieloch.

Tieto prvky a aspekty robia sociálnu otázku oveľa zložitejšou práve preto, že dosiahla všeobecný rozmer. Pritom oprávnené sú túžby dnešných ľudí : „vymaniť sa z biedy, mať bezpečnejšie živobytie, zdravie, stále zamestnanie; mať zvýšenú účasť na zodpovednosti, byť bez akéhokoľvek útlaku, byť chránení pred položením, ktoré uráža ľudskú dôstojnosť; byť vzdelanejší; slovom, viac pracovať, vedieť a vlastniť, a tak aj viac byť.“ [2]

2. Biblia o chudobných

Pri čítaní Biblie – Starého zákona zisťujeme, že chudobných ľudí bolo vždy dosť. I tam boli márnotratní ľudia, ktorí premárnili majetok a uvrhli do biedy svoje rodiny, i tam boli živelné nešťastia a vojny, ktoré ožobračili ľudí, i vtedy boli vdovy a siroty. Kto však hoci len povrchne číta Starozákonné Psmo, presvedčí sa, že títo sociálne slabší ľudia, chudobní, vdovy, siroty boli pod osobitnou ochranou Zákona, ktorý dal Boh ľuďom.

Napríklad v Druhej knihe Mojžišovej (Exodus) sa dozvedáme, že veriteľ nesmel vziať od svojho dlžníka úroky, pritom však zákon ukladal, aby zámožní neodopreli chudobným úver. Veriteľ smel vziať od dlžníka nejaký záloh, ako zábezpeku, ale musel sa uspokojiť s tým, čo mu dal chudobný a nesmel vniknúť do príbytku dlžníka, aby si záloh sám vybral. A nikdy nesmel vziať plášť, ktorým sa chudobný v noci prikrýval, ani kamenný mlynček, ktorým si chudobná rodina každý večer mlela obilie, potrebné na nasledujúci deň. (porov. Ex 22, 26; Dt 24, 6-17)

Izraelita nesmel na svojom poli zbierať klasy, nesmel sa vrátiť po zabudnutý alebo stratený snop, nesmel zožínať úvrate, to všetko patrilo podľa zákona chudobným, ktorí si okrem toho smeli natrhať klasov na poli, koľko potrebovali na okamžité zahnanie hladu. (porov. Dt 23, 25; Rút 2, 2) Na posvätné obetné hostiny musel zámožný Izraelita pozvať aj niekoľkých chudobných. To všetko boli opatrenia, ktoré dokazujú, ako sa veriaci ľudia už pred tritisíc rokmi starali o odstránenie biedy.

Treba poznamenať, že v Biblii, v časti, ktorú nazývame Thora, čiže Zákon, teda v Mojžišových knihách (Pentateuchu) sa hovorí spolu o náboženských aj o profánnych veciach. Je to preto, lebo u starozákonného biblického národa, u Izraelitov, nebol rozdiel medzi

---

[1] JÁN PAVOL II.: *Solicitudo rei socialis,* čl. 14. Rím 30.decembra 1987. Trnava : SSV, 1997.

[2] PAVOL VI.: *Populorum progressio,* čl. 6. Rím 1967. Trnava : SSV 1997.

náboženským a štátnym zriadením. Bola tam teokracia. Ako píše Jozef Heriban: „Boh sám má najvyššiu vládnu moc, ktorú viditeľne vykonáva prostredníctvom svojho ľudského zástupcu, osobitne na to ustanoveného.“ [3] Teda Boh bol vládcom národa, jemu patrila aj svätá zem, ktorú Izraelitom prisľúbil a dal. On spravoval národ prostredníctvom mužov, ktorých na to určil. [4]

3. Agrárny zákon v Starom zákone - pôda a jej vlastníctvo

Starý zákon sa teda veľmi staral o ochranu súkromného majetku. Ale mal súčasne aj opatrenia, aby sa majetok nemohol nahromadiť v jedných rukách, lebo by tým ruky ostatných stali prázdne (porov. Ž 73, 12). Základným a trvalým majetkom je pôda, pozemok. Pôda nás živí, je čímsi pevným, čo ani zlodej ani vojna neodnesie. Preto je pochopiteľný hlad ľudí po pôde. Vládcovia v starodávnych časoch sa usilovali nahromadiť čo najrozsiahlejšie latifundiá a tie potom dávať ľuďom do prenájmu, obyčajne pod ťažkými podmienkami. [5]

O starodávnom Egypte čítame v biblických knihách egyptského Jozefa, že sa tam všetka pôda dostala do vlastníctva faraónov, Keď bol sedemročný hlad, prichádzali ľudia do kráľovských skladísk po obilie (porov. Gn 41, 35 – 36, 49). Najprv za peniaze (porov. Gn 42, 2). Keď sa tie minuli, dali faraónovi za chlieb svoje zvieratá, dobytok, kone, osly. Keď už nemali ani tie a hlad ešte trval, hovorili ľudia: „Čo máme zahynúť i so svojou pôdou? Vezmi si nás i s našimi pozemkami za chlieb.“ (Porov. Gn 47, 15 – 16).Tak sa dostala pôda kráľovi, ktorý ju potom vrátil ľuďom s tým, že pätinu t.j. dvadsať percent úrody museli odovzdať kráľovi.

Aj v Babylone bola len časť pôdy v rukách ľudu. Najväčšie a najlepšie pozemky vlastnil kráľ. O veľkosti pozemkov babylonského kráľa svedčí skutočnosť, že napr. kráľ Melišipak II. (1202-1188 pr. Kristom) daroval svojmu synovi 309 hektárov pôdy ako majetok, oslobodený od dane. Podobne daroval kráľ Nabuchodonozor I. (1146-1123 pred Kristom) jednému zo svojich prívržencov stoštyri hektárov pôdy. Je isté, že tieto ozaj kráľovské dary neboli ojedinelé, a že ich kráľovská pokladnica ani nepocítila.[6]

U Izraelitov to nebolo možné. Mali agrárny zákon, s akým sa nikde inde nestretáme. Podľa tohto zákona majiteľom celej svätej zeme je Boh (porov. Lv. 25, 23). Izraeliti sú len jeho nájomníkmi. Pri vchode do zasľúbenej zeme dostal každý občan kus dedičnej pôdy, ktorú mal obrábať a ktorá mala navždy ostať majetkom jeho rodiny. Z tejto pôdy sa nič nesmelo odňať, preto sa prekladanie pomedzných kameňov považovalo za veľký zločin. Pozemok nebolo dovolené natrvalo predať (porov. Lv 24, 10).

V jubilejnom roku – bol to každý päťdesiaty rok – sa všetky pozemky museli bezplatne vrátiť pôvodným majiteľom (porov. Lv 24, 13) a všetky dlhy sa odpustili. To znamenalo, že sa pozemky mohli dať vlastne len do prenájmu, a to najdlhšie do najbližšieho jubilejného roku. Ale pôvodný majiteľ mal aj pred jubilejným rokom vždy možnosť svoj majetok vykúpiť. Ak vrátil nájomníkovi nájomné za roky, zostávajúce ešte do jubilejného roku, ten mu majetok musel vrátiť naspäť. Ak to nemohol urobiť sám majiteľ, zákon dával právo, že majetok mohol od nájmu vykúpiť najbližší pokrvný majiteľa, len aby majetok ostal v tej istej rodine.

Keď sa štátna forma Izraela zmenila na kráľovstvo (okolo roku 1000 pred Kristom), králi nemali veľké latifundiá. Bohatli ináč, najmä vojnovou korisťou a poplatkami, ktoré dostávali od podmanených národov, ale na pôdu svojich poddaných nemohli tak ľahko siahať.

---

[3] HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied.* Rím : SÚSCM, 1992, s. 1005.
[4] Porov. SEDLÁKOVÁ, Mária: Sociálne aspekty Božieho slova v Starom zákone. In: *Žiť Božie slovo vo svetle evanjelia.* Zborník z medzinárodného sympózia. Košice : TF KU, 2005. s. 76.
[5] Porov. LEÓN-DUFOUR, X.: *Slovník biblickej teológie.* Zagreb : Krčšanska sadašnjost, 1990, s. 1536.
[6] Porov. KELLER, W.: *A Biblia má predsa pravdu.* Bratislava : Tatran, s. 251.

Je pravda, že Samuel, keď chcel Izraelitov odstrašiť od kráľovského zriadenia, medzi ťarchami, ktoré bude pre nich kráľ znamenať spomína: „(Kráľ) zoberie vaše najlepšie polia, vinohrady a olivy a dá ich svojim sluhom“ (1 Sam 8, 14). Ale toto je len výstraha a spomína sa ako bezprávie a násilie, ktorého sa králi budú dopúšťať, nie však ako právo kráľa.

Ani bezbožný kráľ Izraela Achab nemohol si tak ľahko vyvlastniť vinicu obyčajného občana Nábota, hoci mu núkal za ňu primeranú náhradu v peniazoch alebo inú vinicu. Nábot sa nechcel vzdať otcovského dedičstva a Achab odišiel smutný domov. Až pohanka Jezabel, Achabova žena, aby získala vinicu pre svojho muža dopustila sa hanebného skutku, keď dala Nábota falošne obviniť a celú jeho rodinu vyvraždiť. Potom sa zmocnila vinice, ktorá už nemala pána (porov. 1 Kr 21, 1 – 16).

4. Biblické chápenie sluhov

Položenie sluhov bolo oveľa znesiteľnejšie u ľudí, ktorí mali na zreteli toto učenie. Zákonodarstvo Biblie bralo sluhov do ochrany a nehovorilo o otrokoch. Hebrejčina ani nemá osobitné slov na označenie otroka a sluhu. Na trhu kúpený otrok je v tejto reči ebed, sluha. Ale aj kráľov minister, najvyšší úradník je kráľov ebed, sluha, ba aj budúci Mesiáš, Spasiteľ sa tam označuje názvom Ebed Jahve, Pánov sluha. (Lv 25, 44).

Akýmkoľvek spôsobom si však Izraelita nadobudol služobníka, musel s ním zaobchádzať ako s človekom a to s človekom, ktorý mu je veľmi blízky. Zákon pokladal sluhu i keď to bol cudzinec za člena rodiny. Už tým, že nariaďoval, aby každý cudzinec, ktorý sa dostával do trvalého služobníctva k Izraelitovi, prijal obrad obriezky, zbližoval zákon cudzinca s Izraelitom veď sa obriezkou obaja stali vyznávačmi jedného Boha a členmi tej istej náboženskej spoločnosti (Ex 12, 44).

Okrem toho boli v zákone jasne uvedené prípady, že sluha, i keď je cudzinec, má tie isté výsady, ako ostatní členovia rodiny, ktorej slúži. Sluha sa s ostatnými členmi rodiny zúčastňoval na hostine veľkonočného Baránka a iných. (Porov. Ex 12, 44). Niektoré posvätné pokrmy pri obetných hostinách smeli požívať len kňazi a ich rodiny. Týchto pokrmov sa nesmel dotknúť Izraelita, ktorý nepatril ku kňazskej rodine, nesmel z nich jesť ani nádenník, ktorý pracoval u kňaza, lebo nepatril trvale k jeho rodine. Ale trvalý služobník i cudzinec, mohol tieto pokrmy požívať, čím zákon zreteľne naznačoval, že sluha patrí k rodine, u ktorej je v službe.

„Pán musel svojim sluhom poskytnúť bývanie, pokrm, nápoj a odev. Sluha mal právo, ako Izraeliti, na sobotňajší odpočinok. Pán síce mohol trestať sluhu tak, ako mohol trestať ostatných členov svojej rodiny, ale zákon účinným opatrením znemožňoval zneužitie tohto práva. Ak pán ublížil svojmu sluhovi na tele tak, že ten pritom stratil niektorý svoj úd, i keď to bol len jeden zub, pán musel tohoto sluhu prepustiť na slobodu. I z týchto niekoľkých ustanovení starozákonného Písma vidieť, že postavenie týchto sluhov nemožno ani len porovnať s otrokmi hoci akých kultúrnych pohanov.“ [7]

Ešte miernejší bol osud sluhov, ktorí patrili k národu Izraelitov. Aj Izraelita mohol schudobnieť a dostať sa do služby k inému Izraelitovi. Buď sa dal do služby dobrovoľne, aby zabezpečil sebe a svojej rodine živobytie, alebo ho zákon nútil k služobníctvu. To sa stalo buď preto, že nemohol vyplatiť svoju dlžobu alebo nevedel podľa zákona nahradiť vec, ktorú odcudzil. V oboch prípadoch musel to u pána odrobiť. Izraelita však mohol ostať v službe len šesť rokov (porov. Gn 21, 2). Po šiestich rokoch služobníctva musel pán sluhu Izraelitu prepustiť na slobodu bez ohľadu na to, či dlh bol odrobený alebo nie. Ak medzitým pripadol jubilejný rok, dostal Izraelita slobodu i v tom prípade, ak ešte neuplynulo šesť rokov od začiatku služby (porov. Lv 25, 10). A zákon prikazuje pánovi, aby takéhoto sluhu nepúšťal na slo-

[7] SEDLÁKOVÁ, Mária: Sociálne aspekty Božieho slova v Starom zákone. In: *Žiť Božie slovo vo svetle evanjelia.* Zborník z medzinárodného sympózia. Košice : TF KU, 2005. s. 80.

bodu s prázdnymi rukami, musel mu poskytnúť prostriedky, aby mohol začať nový život (porov. Lv 25, 13). S Izraelitom išla na slobodu aj jeho manželka a deti, ktoré priviedol so sebou do služobníctva (porov. Gn 21, 3).

Stávalo sa, že si sluha počas služby vzal za manželku niektorú zo slúžok svojho gazdu. Táto i deti, ktoré sa jej narodili, ostali majetkom pánovým i vtedy, keď manžel išiel na slobodu (porov. Gn 21, 4). Ale zákon dával možnosť, aby takýto sluha ostal aj naďalej dobrovoľne v službe a nemusel sa vzdialiť od svojej rodiny. Toto právo dával zákon sluhovi aj vtedy, keď si obľúbil svojho pána a bolo mu v službe dobre (porov. Gn 21, 5 – 6). Stávalo sa to často, veď v službe mal postarané o živobytie a sloboda mu často nič dobrého nesľubovala.

5. Hodnota osoby - rovnosť ľudí

O nádenníkoch vieme pomerne málo. Vieme však, že boli ľudia, ktorí nie v trvalom služobníctve, ale len príležitostne dávali k dispozícii svoju prácu a boli platení na deň (porov. Lv 19, 13). Aká bola ich denná mzda, o tom nám starozákonná Biblia nezachovala správu. Iste sa to podľa doby a okolností menilo. Ale mzdu nádenníka bolo treba vyplatiť hneď a zadržanie mzdy robotníka bol do neba volajúci hriech. Kniha Deuteronomium píše: „Neodopri plácu biednemu a chudobnému...Vyplatíš mu mzdu ešte v ten deň pred západom slnka, lebo je chudobný a závisí od nej jeho život, aby nevolal k Pánovi a aby sa ti to nepočítalo za hriech“ (Dt 24, 14 – 15). Preto veľmi prísne znie aj výstraha proroka Jeremiáša: „Beda tomu, kto stavia svoj dom nespravodlivo a svoje izby neprávom, bezplatne si zotročuje blížneho a nedá mu jeho mzdu“ (porov. Jer. 22, 13). A prorok Malachiáš medzi hriešnikmi, ktorých Boh bude prísne súdiť, uvádza aj tých, čo zdržujú mzdu nádenníka a utláčajú vdovy a siroty (porov. Mal 3, 5).

Nádenníci sa síce živili prácou svojich rúk, ale pritom si zachovali osobnú slobodu. Ináč to bolo so služobníkmi, otrokmi, ktorí nemali slobodu a patrili do živého inventára svojho pána. Otrokov získavali ľudia buď ako vojnových zajatcov alebo ich kupovali na trhoch, kde sa s ľuďmi obchodovalo ako s dobytkom. Vojnový zajatec, ako premožený nepriateľ, stratil podľa vtedajších názorov právo na život. Ak mu víťaz život daroval, zajal ho do služobníctva a využil, ba najčastejšie zneužil ako pracovnú silu.

U pohanských národov bývalo položenie otrokov veľmi zlé. Nezáležalo to ani na kultúrnej vyspelosti národa. Napríklad u Rimanov nemal otrok nijaké práva. Bol vecou, za ktorú pán nebol nikomu zodpovedný. Za trýznenie alebo smrť otroka zákon nikoho nebral na zodpovednosť. Iba ak otroka zabil niekto cudzí, aj to len preto, lebo tým poškodil otrokovho pána, ktorého tak pripravil o pracovnú silu. Pán neobmedzene vládol nad životom a smrťou svojho otroka.[8]

Podstatne ináč sa mala vec u Izraelitov. Ich zákonník upravuje pomer pána a sluhu. U nich sluha, i keď je to vojnový zajatec, alebo na trhu kúpený otrok, nie je bezprávna vec, ale ľudská osoba, ktorá svoju prácu dáva pánovi. Ale aj pán má voči nej určité povinnosti. Už starozákonné Písmo sväté celkom zreteľne vyslovuje rovnosť všetkých ľudí pred Bohom. Cena ľudského života nezávisí od toho, či je to život pána alebo život otroka, lebo každý človek je stvorený na obraz Boží.[9] Len toto bolo meradlom ochrany ľudského života.

V prvej knihe Písma hovorí Boh ľuďom po potope sveta: „ Kto preleje ľudskú krv, človek nech preleje jeho krv, lebo na Boží obraz som stvoril človeka“ (porov. Gn 9, 6). Ešte zreteľnejšie je vyhlásená rovnosť ľudí, rovnosť pána a sluhu pred Bohom v knihe Jób. Tam hovorí spravodlivý Jób: „Ak som na právo svojho sluhu nedbával a otrokyne sú so mnou

[8] Porov. ROZWADOWSKI, W.: *Prawo rzymskie.* Zarys wykladu wraz z wyborem zrodel. Poznan : Ars boni et aequi, s. 94.
[9] Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes,* 1965. Rím : SÚSCM, 1968, čl. 19.

v spore, čo urobím len, ak Boh raz povstane, čo odpoviem mu, ak (ma) navštívi? Či môj Tvorca ho v útrobách tiež nestvoril a nestvárnil nás azda v lone sám?!“(Jób 31, 13 – 15.)

6. Začiatky kresťanstva - prednostná láska k chudobným

Po tomto konkrétnom prehľade sociálneho práva u veriacich ľudí - Židov v čase pred Kristom, môžeme prejsť k podobnej analýze v živote prvotnej Cirkvi, pred dvetisíc rokmi Budeme pritom vychádzať z novozákonných textov, kde sa o vzťahu chudobných a bohatých jasne hovorí na mnohých miestach. Sociálne posolstvo evanjelia nikdy nebolo len teóriou, ale stalo sa základom a motiváciu činnosti kresťanov. V Jakubovom liste čítame: "Ak je brat alebo sestra bez šiat a chýba im každodenná obživa a niekto z vás by im povedal: 'Choďte v pokoji! Zohrejte sa a najedzte sa!', ale nedali by ste im, čo potrebujú pre telo, čo to osoží?!" (Jak 2,15-16.) Bohoslužobné zhromaždenia kresťanov mali a majú aj sociálny charakter (viď zbierky), teda liturgia bola úzko spojená s charitou a modlitba zjednotená so službou.

Pod vplyvom evanjeliového posolstva niektorí prví kresťania rozdali svoj majetok chudobným a vydávali svedectvo o tom, že aj napriek rozdielnemu sociálnemu pôvodu je možné pokojné a solidárne spolužitie. Evanjelium po stáročia dávalo kresťanským mníchom silu, aby zúrodňovali zem, rehoľníci a rehoľníčky zakladali nemocnice a útulky pre biednych, bratstvá, muži i ženy všetkých stavov sa starali o núdznych a o vydedených s presvedčením, že Kristove slová: "Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili" (Mt 25,40) sú stále platné. Ján Pavol II. v encyklike Solicitudo rei socialis definuje tento postoj ako „prednostnú lásku k chudobným.“ [10] Táto voľba kresťanskej lásky, jej uprednostňovanie a prvenstvo v konaní je charakteristická pre celú cirkevnú tradíciu.

7. Služba chudobným - teologická výzva

Teologická dimenzia sociálnej činnosti sa ukazuje ako bezpodmienečne nutná tak pre interpretáciu, ako aj pre riešenie dnešných problémov ľudského spolužitia a vzťah chudobných a bohatých. Liberálne, humanistické a ateistické interpretácie pod rôznymi zámienkami sa usilujú presvedčiť človeka o jeho nezávislosti od akéhokoľvek zákona i od Boha a uzatvárajú ho do egoizmu na škodu jeho samého i druhých. [11] Preto je dôležité náboženská motivácia a osobná hlboká spiritualita pri výklade sociálnej činnosti v prospech chudobných.

Cirkevné názory na postavenie človeka, jeho zmysel a úlohy vychádzajú z Božieho zjavenia. "Aby sme spoznali človeka, pravého, celého človeka, musíme poznať Boha," povedal na konci Druhého vatikánskeho koncilu Pavol VI. a hneď nato citoval svätú Katarínu Sienskú, ktorá vo svojej modlitbe vyjadrila tú istú myšlienku: "V tvojej podstate, večný Bože, spoznám svoju podstatu." [12]

Láska k človeku a predovšetkým k chudobnému človeku, v ktorom Cirkev vidí Krista, dostáva konkrétnu podobu v podporovaní spravodlivosti. Tá sa však dá úplne realizovať vtedy, keď v chudobnom, ktorý prosí o podporu pre svoje živobytie, ľudia nebudú vidieť len akéhosi lenivca a príživníka, ale príležitosť konať dobro samo a možnosť získať väčšie (iné) bohatstvo. Len toto vedomie dodá odvahu nebáť sa rizika a prijať postupy, ktoré sú obsiahnuté v každom nezištnom pokuse poskytnúť druhému pomoc.

V tomto smere nejde výlučne len o pomoc z prebytku a v malých rozmeroch, ale aj o pomoc celým národom, teda v rozmeroch globálnych. Mnohým krajinám treba pomocť vstúpiť do sveta hospodárskeho a ľudského rozvoja, z ktorého boli vylúčené alebo vydedené. Na

---

[10] JAN PAVOL II.: *Solicitudo rei socialis,* čl. 42. Rím 30.decembra 1987. Trnava : SSV, 1997.
[11] Porov. JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus,* 1991, čl. 55. Trnava : SSV, 1997.
[12] PAVOL VI.: *Homília na záverečnom verejnom zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu* 7. decembra 1965. In: AAS, LVIII (1966) s. 58.

to nestačí iba dávať z prebytku, ktorý je dnes evidentný (naprodukcia áut, spotrebnej techniky atď). Musí sa predovšetkým zmeniť spôsob života, spôsoby výroby a spotreby a strnulé štruktúry moci, ktoré dnes riadia spoločnosť. Nejde ani o odstránenie štruktúr spoločenského usporiadania, ktoré sa dobre osvedčili, ale o ich orientáciu v duchu správne chápaného spoločného dobra na celú rodinu ľudstva.

Z povedaného vyplýva, že Ján Pavol II. už v roku 1991 upozorňoval na to, čo sa stalo na jeseň 2008 a čo všeobecne nazýva „veľká hospodárska kríza.“ Doteraz bola totiž orientácia na trh a zisk jediným kritériom pri posudzovaní oprávneného podnikania. Dnes treba brať do úvahy aj ďalšie kritéria, lebo trh a zisk zlyhali Dnes stojíme pred snahami o takzvané "zmedzinárodnenie ekonomiky". Nie je to jav na zavrhnutie, veď obsahuje mimoriadne možnosti na väčší blahobyt. No čoraz väčšmi cítiť požiadavku, aby tomuto narastajúcemu zmedzinárodňovaniu ekonomiky zodpovedali účinné medzinárodné kontrolné a riadiace orgány, ktoré zameriavajú ekonomiku na spoločné dobro. Toto dnes už nezvládne len jeden štát, ani keby bol ten najmocnejší na svete. Na dosiahnutie daného cieľa je nevyhnutná stále širšia zhoda medzi veľkými krajinami a v medzinárodných orgánoch musia byť spravodlivo zastúpené záujmy veľkej rodiny ľudstva. [13]

8. Náboženský aspekt: tu-svetský a zá-svetský život

Keďže vývoj človeka od jeho narodenia je nasmerovaný na stárnutie a zomieranie, je prirodzene jasné, že vlastníctvo vecí môže rozvoj človeka kvalitatívne ovplyvniť, ale nemôže ho natrvalo urobiť šťastným ani nesmrteľným. Túto moc veci a majetok nemajú. Kresťanská teológia učí, že časné veci nie je možné správne pochopiť a ohodnotiť, ak sa človek nebude zaoberať aj inými rozmermi života, totiž večnosťou. Bez tohto kroku sa pravé poznanie mravného dobra nevyhnutne stráca, ba celé stvorenie. To, čo nám diktuje sama ľudská prirodzenosť je v kresťanstve dogmou, na ktorej ako na základnom kameni spočíva celá stavba náboženstva: že totiž tu-svetský a zá-svetský život sú ako spojené nádoby. Boh nás nestvoril iba pre tieto krehké a pominuteľné dobrá, ale pre dobrá nebeské a večné; a zem nám dal ako dočasné miesto, nie ako vlasť. Lev XIII. to vyjadril slovami: „Či vlastníš množstvo bohatstva a iných pozemských dobier, alebo ich nevlastníš, to nie je pre večné šťastie vôbec dôležité. Ale dobré či zlé používanie týchto dobier, to je to, čo je zvrchovane dôležité.“ [14]

Životné úsilie každého človeka je spojené s prácou a námahou vo vzťahu k peniazom a k čím väčšiemu materiálnemu zabezpečeniu. Ale život žiadneho človeka nie je oslobodený od skúsenosti s utrpením, bolesťou a rozličným súžením. Tým je popretkávaný celý život na zemi. Ježiš z Nazaretu však premenil nezmyselné utrpenie na podnety smerujúce k objaveniu pravých hodnôt. Nezmyselné súženia premenil na cnosti a na zásluhy; až do takej miery, že žiaden človek nemôže dosiahnuť trvalé šťastie v nebi, ak sa vyhýba milujúcemu štýlu života na zemi. Iba "ak vytrváme, s ním budeme aj kraľovať." (2Tim 2,12.) Tým, že slobodne vzal na seba súženia a bolesti, obdivuhodným spôsobom zmiernil ich horkosť, nezmyselnému utrpeniu ukázal zmysel. Nielen príkladom, ale i nádejou na odmenu uľahčil ľuďom utrpenie: "Veď naše terajšie ľahké súženie prinesie nám nesmierne veľkú váhu večnej slávy." (2Kor 4,17.) Z biblického pohľadu teda, tí, ktorých by sme nazvali šťastnými, pretože sú majetní na tomto svete, dostávajú varovanie, že bohatstvá ich neoslobodia od bolesti a že celovečnému šťastiu nepomáhajú, ale môžu aj uškodiť. Bohatí musia brať na vedomie svoju zodpovednoť za užívanie materiálnych výhod a dobier. Aj oni budú musieť jedného dňa urobiť dôsledné vyúčtovanie pred Božím súdom.

Chudobných však Ježiš z Nazaretu aj jeho Cirkev učí, že pred Bohom nie je hanbou ani chudoba, ani každodenná pracovná povinnosť. Ježiš Kristus potvrdil túto pravdu vlastným

---

[13] Porov. JÁN PAVOL II.: *Centesimus annus,* 1991, čl. 58. Trnava : SSV, 1997.
[14] LEV XIII.: *Rerum, novarum,* 1891, čl. 18. Trnava : SSV 1997.

príkladom, lebo, "hoci bol bohatý, stal sa chudobným" (2Kor 8,9) a chcel byť považovaný za tesárovho syna; ba nezdráhal sa prežiť väčšinu svojho života v práci: "Vari to nie je tesár, syn Márie?" (Mk 6,3). Keď reflektujeme jeho božský príklad, ľahšie pochopíme, že pravá veľkosť a dôstojnosť človeka spočíva v jeho mravnosti, teda v cnostnom živote; že cnosť je spoločným vlastníctvom, takže ju môžu rovnako dosahovať veľkí i malí, bohatí i chudobní; že jedine pre cnostné činy, nech ich vykonáva ktokoľvek, je vyhradená odmena zá-svetného života. Paradoxne vyznieva skutočnosť, že v nešťastných má Boh zvláštnu záľubu, ale Ježiš z Nazaretu naozaj nazýva blaženými chudobných (Mt 5,3), láskavo k sebe volá oddýchnuť tých, ktorí sú preťažení (Mt 11,28), slabých a prenasledovaných objíma s osobitnou láskou. Tieto pravdy majú v sebe veľkú moc oslabiť pýchu bohatých i zdánlivo šťastnejších a zotrieť z biednych poníženie; povzbudzovať jedných k zhovievavosti a druhých k skromnosti. Preto Lev XIII. dodáva: „Vzdialenosti, ktoré sú pýche také milé sa skracujú a ukazuje sa nie až také náročné dosiahnuť, aby tieto dve triedy si podali ruky a uzatvorili priateľskú dohodu.“ [15] Chudoba a bohatstvo nazerané aj v transcendentálnom slova zmysle naznačujú cestu prekonania hospodárskych kríz a spravodlivejšieho sociálneho poriadku.

9. Teórie o odstránení chudoby

Vzhľadom na úvahu o hľadaní zmyslu a významu pri takých záležitostiach ako je chudoba a bohatstvo, treba ešte spomenúť rôzne spoločensko-politické orientácie v minulosti, ktoré predkladali modely na odstránenie a potlačenie chudoby. Jedným zo silných a stále pretrvávajúcich presvedčení je teória o zrušení súkromného vlastníctva, po ktorom by mal nastúpiť pozemský raj. Vo filozofii sú známe tieto teórie už od gréckych čias a od 15 stor. ako utopistické smery. Cirkev vo svojej sociálnej náuke však učí, že pri bohatstve treba rozlíšiť oprávnené vlastníctvo a oprávnené používanie.[16] Súkromné vlastníctvo dobier, ako to vyjadril už Lev XIII., je prirodzeným právom človeka. A vykonávať toto právo je, obzvlášť v spoločenskom živote, nielen dovolené, ale absolútne nevyhnutné. "Je dovolené", hovorí Tomáš Aquinský, "ba nevyhnutné pre ľudský život, aby človek vlastnil dobrá." Ak sa však pýtame, aké má byť použitie týchto dobier, teológ odpovedá, že "čo sa toho týka, človek nemá mať vonkajšie dobrá ako svoje vlastné, ale ako spoločné, aby ich ľahko mohol rozdeľovať v čase núdze druhých. Apoštol totiž hovorí: Nariaďuj bohatým tohto sveta, aby ľahko dávali a zdieľali to, čo vlastnia." [17]

Istotne nikto nie je povinný prispievať druhým tým, čo je nevyhnutné pre neho a pre jeho rodinu, ba ani tým, čo nevyhnutne prislúcha a vyjadruje dôstojnosť vlastného postavenia, "pretože nik nemá žiť neprístojne."[18] Avšak po zabezpečení svojich potrieb a požiadaviek je povinnosťou - tým, čo zvýši, prispieť na pomoc núdznym. "Čo zvyšuje, rozdajte ako almužnu." (Lk 11,41.) Tým sa jasne stavajú limity absolútnemu hromadeniu majetku.

Realizáciu týchto princípov nie je možné vyžadovať právnou cestou, lebo tu ide o spiritualitu, o kresťanskú lásku, ktorej naplnenie je vecou spravodlivosti. Avšak nad ľudskými zákonmi a súdmi stojí Boží zákon a súd, ktorý učí, že "blaženejšie je dávať ako prijímať" (Sk 20,35). Napokon, ktokoľvek má viac darov, či už vonkajších a telesných, alebo duchovných, dostal ich na to, aby si nimi slúžil pre vlastné zdokonalenie, a zároveň na úžitok druhým ako píše Gregor Veľký: "Kto teda má nadanie, nech dbá o to, aby nemlčal; kto má množstvo vecí, nech si dáva pozor, aby pri vykonávaní milosrdenstva nemal príliš tvrdú ruku; kto má životné umenie, nech sa o jeho užívanie a úžitok podelí s blížnymi." [19]

---

[15] LEV XIII.: *Rerum, novarum,* 1891, čl. 20. Trnava : SSV 1997
[16] LEV XIII.: *Rerum, novarum,* 1891, čl. 19. Trnava : SSV 1997
[17] AQUINSKÝ Tomáš: *Summa Theologiae*, II-II, q. 66, a. 2. q. 65, a. 2. Olomouc : Krystal, 1937.
[18] AQUINSKÝ Tomáš: *Summa Theologiae*, II-II, q. 32, a. 6.
[19] GREGOR VEĽKÝ: In Evang. Hom.,IX. 7. In: *Patrologia Latina* 76, 1050-1054.

Záver

Zamýšľanie sa nad chudobou a bohatstvom z hľadiska biblicko – teologického umožňuje uchopiť zmysel vecí a udalostí. V Starom Zákone nachádzame mnohé náboženské sociálno – právne zásady, ktoré upravovali život vo svojej dobe. Aj Ježiš z Nazaretu rozvíja motívy pre sociálnu činnosť na náboženskom základe. Dnes je už okrem filantropie a sociálnej činnosti cirkvi značne rozvinutá aj sociálna politika a inštitucionalizované formy sociálnej pomoci, smerujúce k potláčaniu javu chudoby a oslobodzovaniu človeka. Dôslednejšia osobná orientácia na posolstvo lásky a prenikanie princípov spravodlivosti do spoločenských štruktúr moci dáva nádej, že sa ľudstvo bude s chudobou efektívnejšie vyrovnávať.

Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabian, PhD
UPJŠ Košice
Filozofická fakulta
Katedra sociálnej práce
fabian.anton@upjs.sk